

Ronald Van Belle

Grafzerkvondsten in Brugge (XIII^{de} EN XIV^{de} eeuw)

Dat tijdens de werkzaamheden bij de St.-Salvatorskathedraal naar aanleiding van de bouw van het “amfitheater” en aan het St.-Salvatorskerkhof bij het leggen van nutsvoorzieningen funerair materiaal ging te voorschijn komen was onvermijdelijk. Bij de graafwerken voor het amfitheater (februari 2011) kwamen twee XVII^{de}-eeuwse zerken deels bloot te liggen. Het ging om sterk afgesleten grafzerken in witte kalksteen (van Boulogne of Marquise). In 1840-1843 werd in St.-Salvators een nieuwe vloer geplaatst¹. De twee zerken, van mindere kwaliteitssteen, werden waarschijnlijk toen verwijderd en naar het kerkhof verwezen. Op één ervan kon men duidelijk de datum 1617 lezen. De teksten waren vrij afgeschuurd maar het was zeker mogelijk met wat geduld de namen en de teksten verder te ontcijferen. Bij een volgend bezoek waren ze helaas verdwenen, net als een zerk, die ooit met koper was belegd.

Twee grafzerken, waarvan één fragmentarisch bewaard, worden hierna besproken. De oudste, daterend van 1291, werd tijdens de graafwerken aan de St.-Salvatorskerk aangetroffen. De tweede met de datum 1325 werd in 2010 in de Mariastraat, dicht bij de O.-L.-Vrouwekerk gevonden. Wij willen met deze bijdrage aantonen dat dit vaak verwaarloosd archeologisch materiaal ons heel wat interessante gegevens kan verschaffen over de geschiedenis van Brugge.

DE ZERK VAN GAIDONS DE DINANT (+ ?) EN ECHTGENOTE (?) (+1291),
ST.-SALVATORSKERK, BRUGGE (AFB.1).

Het grafzerk fragment (h x br.: ca. 102 x 114 cm; dikte: 12 cm) werd buiten context aangetroffen bij het trekken van een sleuf. Bij het losgraven werd de zerk zwaar beschadigd (recente breuken); bij

1 L. DEVLIEGHER, *De Sint-Salvatorskathedraal te Brugge, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, Geschiedenis en Architectuur*, dl.7, Tielt-Bussum, 1981, p. 65.

het overbrengen naar de opslagplaats van Raakvlak werd nog meer schade toegebracht en gingen zelfs deeltjes verloren, o.a. letters van het grafscript en delen van het huismerk².

De zerk toont een zeer zorgvuldig gegraveerd randschrift en een huismerk. Het onvolledige grafscript is in uncialen en deels in het Frans en deels in het Nederlands als volgt: "CHI GIST GAIDONS DE DINANT/ KI TRESPASS...", "... N ALS MEN SCRIFT / M° C° C . X° CI XIII KALENDEN VAN WEDE/MAENT BID OVER ..."³ (afb. 1). Gaidons' grafscript is in het Frans; het grafscript dat erop volgt is in het Nederlands en is waarschijnlijk dat van zijn echtgenote die misschien van Brugge was en daarom in het Nederlands gesteld werd. Het huismerk bestaat uit de letter A be kroond met een kruisje (afb. 2). De zerk vertoont geen sleet door betreding en verdween misschien uit de kerk na de grote brand van 1358, waarbij de toren en het schip zwaar beschadigd werden⁴. Een andere grafzerk blijkt toen bij de herstellingswerken als bouw materiaal te zijn gebruikt geweest⁵.

Typisch is dat Gaidon's grafzerk nooit volledig glad geschuurd werd, wat al meer vastgesteld werd met zerken ontdekt te Brugge uit de XIII^{de} en het begin van de XIV^{de} eeuw. De zerk is ons inziens ongetwijfeld een Brugse productie. Volgens F. Debrabandere is de naam "Gaidons" en zijn varianten Guedon, Guédon, Godot, Godin, Gadot, etc. een naam van romaanse oorsprong maar in wezen een vleivorm van een Germaanse God-naam⁶. Gaidons van Dinant was ongetwijfeld een ambachtsman afkomstig van Dinant

2 De letters ON van de voornaam werden op de wrijfprent gedeeltelijk gereconstrueerd op basis van de foto's gemaakt bij de ontdekking. Ook waren toen enkele bijkomende letters bewaard wat de volgende reconstructie mogelijk maakt (tussen vierkante haken): "CHI GIST GAIDONS DE DINANT/ KI TRESPASSA E[N LAN]...", "[DIE OVERLEED INT JAER ONS HEERE]N ALS MEN SCRIFT / M° C° C . X° CI XIII KALENDEN VAN WEDE / MAENT BID OVER DE Z[I ELEN]".

3 Wedemaent komt overeen met de maand juni.

4 L. DEVLIEGHER, *De Sint-Salvatorskathedraal*, p. 18-19.

5 R. VAN BELLE, 'Grafzerk van een onbekende burger en echtgenotes in de Sint-Salvatorskathedraal in Brugge', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 146 (2009), p. 347-356.

6 F. DEBRABANDERE, *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*, Amsterdam-Antwerpen, 2003, p. 520.

zoals blijkt uit zijn huismerk en zijn grafschrift in het Frans. Men denkt natuurlijk aan "Dinanderie", de koperwaar van messing voor allerhande gebruik, gaande van religieuze voorwerpen als koorlessenaars, kandelaars, schotels etc. alsook profaan vaatwerk en voorwerpen voor huiselijk gebruik van alle slag. Koperwerk uit Dinant kende vanaf de XII^{de} eeuw een groot succes. Aanvankelijk was de handel gericht op Duitsland, maar verschoof meer en meer naar Vlaanderen en Engeland. Dinantezen waren reeds in Engeland gevestigd vanaf het einde van de XI^{de} eeuw⁷.

Dinanderie werd reeds vermeld in het toltarief van Damme van 1252 uitgevaardigd door Margareta van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen en haar zoon Gewijde van Dampierre⁸. Het is één van de weinige producten waarvan de stad van vervaardiging in het toltarief wordt vermeld. Via Brugge werden ganse scheepsladingen koperwerk naar Engeland verstuurd. De Dinantezen genoten er voorrechten en vrijstellingen. Ze vestigden er een entrepot op de oevers van de Theems die de naam droeg van "Dinanter Hall" en die zou blijven bestaan tot einde XVI^{de} eeuw. Rond 1290 is een uitgeweken Dinantees te Lyon één der grootste belastingplichtigen van de stad en krijgt hij zijn geelkoper platen uit Dinant⁹. In 1325 laat de Dinantees Jan Barri zich als burger inschrijven te Brugge als "latoenmakere"¹⁰. De vestiging van Gaidons de Dinant in het kosmopolitische Brugge is dus waarschijnlijk best te verklaren in relatie met Dinanderieën. Laten we ook niet vergeten dat Brugge een belangrijke omslagplaats was

7 J. MULLER, *Geelkoper Dinanderie*, Brussel, 1983, p.8.

8 L.A. WARNKÖNIG, *Histoire de la Flandre*, Brussel, 1835, dl.2, p. 449. Vertaald uit het Latijn: "één kookpot of één schotel per stuk, of een koperen ketel van vijf solidi één denarie (tolheffing), van lager (minder) één obool, van tien solidi of hoger 4* denarii en niets meer. En als er meerdere zijn in één verpakking gemaakt bij Dinant of elders waar ze gemaakt plegen te worden, hoeveel er ook in de verpakking zitten, zijn ze 4 denarii verschuldigd" (Met dank aan D.De Queeker voor de vertaling).

9 J. MULLER, *Geelkoper*, p. 7.

10 A. JAMEES, *Brugse poorters opgetekend uit de stadsrekeningen en ingeleid door A. Jamees*, dl.1, 128-147, Handzame, 1974, p. 22.

van ruwe koperen platen gegoten met kopererts uit de mijnen van Goslar in de Harz (Nedersaksen), Polen en Scandinavië.¹¹

DE ZERK VAN BOUDEN VAN DEN BROCKE (+1325), O.-L.-VROUWERK,
BRUGGE (AFB. 3).

De zerk werd ontdekt, buiten verband, bij de vernieuwing van de riolering in de Mariastraat dichtbij de O.-L.-Vrouwerk. De zerk (h. x br. : 203 x 102,5 cm; dikte: 14 cm) is van Doornikse kalksteen, is in vrij slechte staat van bewaring en schilfert af. Dit komt vaker voor bij grafzerken in Doornikse kalksteen die lang in een vochtig milieu hebben gezeten en te snel drogen of aan vrieskou zijn blootgesteld. Het grafschrift is gegraveerd op een doorlopende band, in uncialen en luidt als volgt: "HIER [LE]GHET . BOVD[EN . FS] / JANS . VAN . DEN . BROCKE . DIE . STAERF ... / ... /... [ANN]O . DOMINI . M . CCC . XXV . BID . OVER . DE . ZIELE".

De familienaam "van den Brocke" is een variant voor "van den Broucke"¹². De dode heeft de ogen geopend, de handen gevouwen en staat onder een gotische boog bedekt met klaverhogels en een klaverkruis. De boog rust op kleine kapitelen met klavermotieven en smalle dubbele kolommen. Ze is aan elke zijde geflankeerd door een nis met raamwerk, omgeven door pinakels. De spatie tussen de pinakels op de boog is gevuld met driehoeken bezet met visblazen. Bouden draagt een "rock", een "sorcoot" met korte mouwen maar voorzien van lange mouwslippen en een kaproen waarvan de kap naar achter is geschoven. Er werden geen gegevens over Bouden van den Bro(u)cke gevonden. De zerk is waarschijnlijk afkomstig uit de O.-L.-Vrouwerk et werd misschien verwijderd om plaats te maken voor nieuwe grafsteden¹³. Het grafschrift werd

11 S. COLLON-GEVAERT, 'Histoire des arts du métal en Belgique', *Koninklijke Akademie van België, Klasse der Schone Kunsten*, Serie 2, 7, Brussel, 1951, dl. 1, p. 249.

12 F. DEBRABANDERE, *Woordenboek*, p.189. Deze familienaam kent verschillende vormen: Brock, Brockere, Brokere, Brocke, Brouke, Broucke, Broek, Broecke enz.

13 In 1467 werd bij "hallegebod" beslist de concessies van de grafsteden in de St.-Jacobskerk en de O.-L.-Vrouwekerk te laten vernieuwen. Al wie er een familiegrafstede bezat moest, op straf van verval, de bewijsakte voorleggen. Zo kwamen opnieuw plaatsen vrij wat ook nieuwe inkomsten voor de kerk meebracht, zie J. COLLENS, 'Notice descriptive des caveaux avec peintures murales découvertes au ci-

in geen enkele grafchriftenverzameling aangetroffen, wat wijst op een oude verwijdering.

TYPOLOGISCHE KENMERKEN VAN EEN AANTAL BRUGSE ZERKEN

Karakteristiek voor de zerk van Bouden van den Bro(u)cke is dat de dakvulling uit driehoeken bestaat bezet met drie visblazen. Een gelijkaardige dakvulling werd aangetroffen op een ganse reeks van grafzerken in Brugge en zijn omgeving. Dit is onder meer het geval met verschillende grafzerken of fragmenten gevonden in de St.-Salvatorskerk¹⁴ waaronder de zerk van een man met zijn twee echtgenotes¹⁵, alsook op grafzerken aangetroffen in de grondvesten van de oude parochiekerk van St.-Kruis¹⁶. Het overzicht van dit patroon op deze en andere zerken uit het Brugse areaal spreekt dan ook voor zich (afb. 4 t/m afb. 17). In onze bijdrage over de zerk met de man en twee echtgenotes hadden wij er reeds op geduid dat dit specifiek dakpatroon niet voorkwam op Doornikse producties. L. Nys had reeds vroeger gewezen op de specifieke kenmerken van de grafzerken van St.-Kruis, die hij dan ook beschouwde als van typisch Brugse makelij¹⁷. Wij stellen ook vast dat deze zerken vaak een vereenvoudigde bovenarchitectuur vertonen. Ook ontbreekt bij de uitbeelding van de klederen het typisch plooienspel dat karakteristiek is voor Doornikse grafzerken.

metière de l' église Notre-Dame à Bruges, les 25 Novembre 1895 et 29 Janvier 1896' in: *Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire & des antiquités de la Flandre*, 44 (1895), p. 256.

14 L. DEVLIEGHER, *De Sint-Salvatorskathedraal*, dl. 8, p. 109 met afb. 74. & R. VAN BELLE, *Vlakke grafmonumenten en memorietafereelen met persoonsafbeeldingen in West-Vlaanderen, een inventaris, funeraire symboliek en overzicht van het kostuum*, Brugge, 2006, p. 135 (Bru. 12C) & 136 (Bru. 13), met afb.

15 R. VAN BELLE, 'Grafzerk', p. 347-356.

16 L. DEVLIEGHER, '14de eeuwse Grafzerken uit Sint-Kruis (Brugge)' in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 126 (1989), p. 233-241 & afb.1; R. VAN BELLE, *Vlakke grafmonumenten*, p. 406-407 (Stk. 1), met afb.; L. DEVLIEGHER, '14de eeuwse', p. 238-241 & afb. 4; R. VAN BELLE, *Vlakke grafmonumenten*, p. 409-410 (Stk. 3), met afb. Het betreft o.a. de zerk van Simoen de Costere (+1384), zijn echtgenote Maergriete Aernouds (+1358) en haar zuster Lisbete(?) Aernouds (+1353).

17 L. NYS, 'La tombe de Pierre d'Ailly cardinal et évêque de Cambrai (+9 août 1420)', in: *Revue des archéologues et historiens d'art de Louvain*, 26 (1993), p. 34-35.

De Doornikse grafzerken uit die tijd zijn meer gekunsteld en vertonen in de regel een breed uitgewerkt baldakijn met typisch "schubbendak" ("à écailles", naar analogie met visschubben) (afb. 24). Onze lopende studie over Doornikse grafzerken toont aan dat dit driehoekenpatroon slechts heel uitzonderlijk voorkomt bij deze school. Slechts op één kleine grafzerk¹⁸ van ca. 1310 hebben wij een verkleind driehoekmotief met visblazen aangetroffen als dakvulling (afb. 25); op drie andere grafzerken¹⁹ komt dit motief voor op een sierband onder de voeten van de doden (afb. 19, 21 & 23).

Te noteren is dat wij het driehoekenpatroon ook hebben aangetroffen als dakvulling op enkele grafzerken bewaard in steden waarmee Brugge in de late middeleeuwen belangrijke handelsbetrekkingen onderhield. Deze zerken zijn ons inziens ook allen Brugse producties. Al deze zerken missen opnieuw de lijnsoepelheid van de gelijktijdige Doornikse producties (vooral bij de uitbeelding van de klederen), en tonen ook een vereenvoudiging van de architectuurpartijen. We bespreken hier drie exemplaren.

De grafzerk van Wessel Smalenburgh te Boston (Lincolnshire) (afb. 26)

Wessel Smalenburgh, was een handelaar uit Münster²⁰, gestorven in 1340 en lag begraven in de klooster der franciscanen te Boston²¹. Zijn zerk (h. x br.: 243 x 106,5 cm) van Doornikse kalksteen werd later overgebracht naar de St-Botulfskerk. Wessel draagt een "rock", een "sorcoot" met korte mouwen met korte mouwslippen en een kaproen waarvan de kap naar achter is geschoven.

18 De zerk van Jehane de Forest, zuster in de abdij van Beaupré (ca. 1310), te La Gorgue bij Rijsel.

19 Grafzerk van Boudewijn van Heile (+1320, St.-Niklaaskerk te Hannekenswerve), de grafzerk van Géraut Goffroy (+1373), Jehan de Tournai (+1375) en Allis Amorie (+?, ontdekt op het Tempelhof te La Rochelle, nu in de Sint-Lodewijkskathedraal aldaar); fragment van een grafzerk van een onbekende priester (ca. 1365/75, uit de Sint-Pieterskerk te Rijsel nu in het Museum van Schone kunsten).

20 "+ HIC . IACET . WISSELVVS . D/CTVS ./ SMALENBVRGH . CIVIS . ET . MERCATOR . MONASTERIENSIS . QVI OBIIT . FERIA . SEXTA ./POST . NATIVITATEM . BEATE . MARIE ./VIRGINIS . ANNO . DOMINI . M . CCC . XL . ANIMA . EIVS . REQUIESCAT . IN . PACE . AMEN"

21 Dr. & Mrs. M. TENNENHAUS, 'Hanseatic Merchants in England', in: *Transactions of the Monumental Brass Society*, vol. XI, part III, nr. 88, 1971 (pub. 1974), p. 189-197 & ill.

Onder zijn voeten ligt een hondje. De dakvulling bestaat, naast het driehoekenpatroon, ook uit een patroon met vierbladen (afb. 17). Welnu we treffen beide patronen eveneens aan op de grafzerk van Simoen de Costere († 1384), zijn echtgenote Maergriete Aernouds († 1358) en haar zuster Lisbete (?) Aernouds († 1353) uit de voormalige kerk van St-Kruis (afb. 7 & 18). Als handelaar van de Duitse Hanze in Boston stond Wessel Smalenburgh ongetwijfeld in contact met Brugge. De zerk is o.i. Brugs werk.

De Vlaamse zerk in het franciscanenklooster te Palma de Mallorca (afb. 27 & 28)

Deze zerk van een onbekend koppel is van Doornikse kalksteen (h. x br.: 254 x 117,5 cm, aan de zijkanten ingekort) en bevindt zich in het pand van het franciscanenklooster te Palma²². De zerk werd ooit gebruikt als altaartafel. De man draagt een “rock”, een “sorcoot” met korte mouwen en met korte mouwslippen en een kaproen waarvan de kap naar achter is geschoven. Onder zijn voeten ligt een hondje. Zijn echtgenote draagt een sorcoot en een sluier. De dakvulling bestaat uit een patroon van driehoeken (afb. 15). Gelaat en handen waren belegd met koper, zo ook de doorlopende, vrij smalle band, met het grafschrift die tevens de overledenen van elkaar scheidde. De tekening is vrij sober. De zerk dateert waarschijnlijk van ca. 1350. De aanwezigheid van een Vlaamse zerk te Palma hoeft ons niet te verwonderen gezien de handelsbetrekkingen tussen Vlaanderen en Mallorca. Graaf Lodewijk van Male kende in 1352 een vrijgeleide “(aux) *marchans, maronniers et autres bonnes gens des royaumes d’Arragon et de Millorques* [Mallorca]”²³. Op verzoek van de Vlaamse steden Gent, Ieper en Brugge kende Edward III, koning van Engeland, in 1345 een vrijgeleide aan de schepen uit Castilië, Catalonië en Mallorca die naar Vlaanderen reisden²⁴. De Brugse stadsarchieven gewagen in 1373 van drie schepen uit Mallorca die aangevallen werden door Engelse kapers, ondanks

22 Met dank aan D. & C. Chivers voor de afbeelding.

23 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l’ancien consulat d’Espagne à Bruges*, Brugge, 1901, p. 14.

24 J. FINOT, *Etude historique sur les relations commerciales entre la Flandre et l’Espagne au Moyen Age*, Parijs, 1899, p. 60.

hun vrijgeleide²⁵. Een XIV^{de}-eeuws document vermeldt de goederen die uit de verschillende streken van Spanje en Noord-Afrika naar Brugge kwamen. Zo is er sprake “*Dou royaume de Mailorgues vient aluns et ris, cuir, figues qui croissent au pays*”²⁶. Vlaams laken wordt vermeld in de “*Ordinacions de la Art Mercantirol*” van Palma van 1404²⁷. De zerk van Palma is waarschijnlijk die van een handelaar en zijn echtgenote en is o.i. Brugs werk.

De Vlaamse zerk in de St-Andrieskerk te Rippingale (Lincolnshire) (afb. 29 & 30)

Een zeer verweerde zerk (h. x br. : 259 x 130 cm) in Doornikse kalksteen in de St.-Andrieskerk te Rippingale stelt twee personen voor.²⁸ Hun beeltenissen waren uitgesneden in koper; dit inlegwerk ging inmiddels verloren zo ook het grafschrift dat op een smalle koperen band gegraveerd was. Men weet niets over deze doden. De dakvulling bestaat hier uit kleine driehoeken met drie visblazen (afb. 16). Dit motief wordt aangetroffen op verschillende zerken uit Brugge : fig. 9 & 10 en 14, gedateerd 1353²⁹. In het kader van de wolhandel met Engeland bestonden er intense handelsbetrekkingen tussen Brugge en Lincolnshire. Brugge verkreeg het stapelrecht van Engelse wol van 1340 tot 1348 en van juni 1349 tot september 1353. Edward III besliste toen dit stapelrecht te verdelen onder de steden Lincoln, Hull, York, Newcastle-on-Tyne, Westminster, Chichester, Bristol, enz. De zerk van Rippingale is waarschijnlijk Brugs en dateert vermoedelijk van ca. 1350 zoals gesuggereerd wordt door het fragment uit St.-Kruis (afb. 14) dat de datum draagt 1353 (en dus niet ca. 1370 zoals vooropgesteld door S.Badham en T. Sutton). De aanwezigheid van deze Brugse

25 J. FINOT, *Etude*, p. 121.

26 J. FINOT, *Etude*, p. 304.

27 ‘*Ordinacions de la Art Mercantirol de 1404*’ in: *Bulletin de la Societat Arqueologica Lulliana*, 33 (1930-1931), p. 335 en Ch. VERLINDEN, ‘*Contribution à l’étude de l’expansion commerciale de la draperie flamande dans la Péninsule Ibérique au XIIIe siècle*’, in *Revue du Nord*, 22 (1936), p. 8 & note p.16.

28 S. BADHAM & T. SUTTON, ‘*A Fourteenth Century Flemish Composite Slab from Rippingale, Lincolnshire*’, in: *Transactions of the Monumental Brass Society*, vol. XIII, part II, n° XCVIII (1981), p. 152-154.

29 Deze zerk is gekend dankzij een gedeeltelijke wrijffrent bewaard op de Provinciale Dienst voor Cultuur, zie: R. VAN BELLE, ‘*Grafzerk*’, p. 35 & fig. 5.

zerk te Ripplingale is waarschijnlijk te zien in het kader van de handelsrelaties met Brugge en meer bepaald de wolhandel.

De drie beschreven zerken zijn allen vrij eenvoudig van tekening, de klederen missen het typische Doornikse plooienspel, de architectuur is vereenvoudigd en de dakvulling bestaat uit typisch driehoekenpatronen. Ze sluiten nauw aan bij een aantal zerken uit Brugge en omgeving en ontstonden waarschijnlijk in één of meerdere ateliers uit deze stad.

Er zijn nog een aantal grafzerken uit Lincolnshire die dicht aanleunen bij deze Brugse productie o.a. te Boston, te Wyberton (de zerk van Adam de Franton, +1325), Middleton, Sudbury en te Worlaby. De huismerken en grafschriften op deze en andere zerken wijzen erop dat de overledenen vaak tot de klasse van handelaars behoorden.

**Documentaire verwijzing: de grafzerk van Henric Marcolt,
Duits koopman**

Een processtuk lijkt de productie van een grafzerk te Brugge voor een Hanzekoopman te bevestigen. Zo liet Lodewijk van Male in 1382 de goederen aanslaan afkomstig uit de rebelse steden Brugge en Gent. De goederen van de Hanzekoopman Rotgher van Ruden die uit Brugge kwamen werden door de kastelein van Beveren onderschept en aangeslagen.³⁰ De passus van de klacht van de Hanzevertegenwoordigers in 1387 luidt: "*Item nam die vorscreven casteleyn ute den selven schepe eenen steeniin sark op een graf te lecghene, die toehoorde Rotgher van Rūden, copman van Almanien, die hadde cost 5 P grote*", en verder "*Item een stene zarc daerup staet datter onderlicghen zoude Henric Marcolt, coepman van Almaengen*"³¹. Ene Rootgher (sic) van Ruden wordt in de ac-

30 K. KOPPMANN (ed.), *De Recesse und andere Akten der Hansetage von 1256-1430*, 8 vols. (Leipzig, 1870-1897), III, pt. 1, p. 337; D. NICHOLAS, 'Trade, Urbanisation and the Family' in: *Studies in the History of Medieval Flanders*, Aldershot, 1996, p. 6-7.

31 D. NICHOLAS, 'Trade', p. 7, vtn. 12, die dit verkeerdelijk voorstelt als een stenen sarcofaag.

cijnslijsten van 1372-73 (n.s.) van Lübeck vermeld in verband met de handel in bier te Brugge³².

Verdwenen zerken uit Jabbeke en Brugge

Bij de sloop van de oude kerk van Jabbeke in 1871³³ volgde onderpastoor Charles Deceuninck de afbraakwerken van dichtbij en noteerde de vondsten³⁴. Verschillende zerkfragmenten werden aangetroffen als bouwsteen bij een vroegere verbouwing aan de kerktoeren³⁵. Tijdens een korte afwezigheid van Deceuninck hadden werklieden de stukken naar beneden gegooid. Deceuninck puzzelde een XIVde-eeuwse zerk weer samen en tekende die zeer getrouw na (afb. 31). Het grafschrift is gegraveerd in uncialen en luidt "[HIER] LEGHET GILLIS DIE / MOENEC DIE OVERLEET A INJAER ...". Deceuninck voegde als commentaar toe: "Ook kan men schoone rond zijn hoofd het kapken zien van eenen monnik". Wij menen dat hier geen monnik afgebeeld wordt maar een burger. Hij is gehuld in een "housse" en draagt een "kapertje" op zijn hoofd. Deze hoofdbedekking wordt veel aangetroffen in miniaturen van de XIIIde–begin XIVde eeuw. De zerk van Gillis die Moenec (de Meunic) dateert waarschijnlijk van 1310/20. Een gelijkaardige beeltenis komt voor op de nu verdwenen grafzerk van Gillis ... de Renes (begin 1300) waarvan een wrijfprent bewaard bleef (afb. 32)³⁶. De zerk van Jabbeke toont een dakvulling en voor-gevel bekleding met vierpassen, de dakvulling van de Brugse zerk "de Renes" vertoont eveneens vierpassen als dakvulling. Dit is ook het geval op een zerkfragment uit Nieuwpoort (Griele van ... ca 1310)³⁷. Deze versiering komt niet overeen met de Doornikse

32 W. PARAVICINI (ed), *Hansekauffeute in Brügge Steuer, Teil. Die Brügger listen 1360–1390*; K. KRÜGER (ed), Frankfurt am Main, 1992, nr. 62-116.

33 E. VAN DEN BUSSCHE, 'Quelques mots sur Jabbeke et son église récemment démolie', in: *La Flandre*, 5 (1873-1874), p. 157-166.

34 Stadsarchief Brugge, Fonds van Caloen, ref. 280 & kerkarchief te Jabbeke. Zie ook: L. PACKO, *Kerkgeschiedenis van Jabbeke*, St.-Andries, 1999, p. 13, 30-31 & afb. 15.

35 "Boven op den toren na het afbreken van de houten naalde vond men voor het sluiten van het metselwerk oude zerken waaronder enige van de XIve eeuw" en verder "Als men eenige meters metselwerk rond en afgebraken had kwamen insgelijk opnieuwe stukken van grafzerken die waren gelegd geweest op de kroning van de romaanse toren".

36 R. VAN BELLE, *Vlakke grafmonumenten*, p. 128-129.

37 R. VAN BELLE, *Vlakke grafmonumenten*, p.355-356 & afb. Nwp.1.

typologie en de drie geciteerde zerken zijn waarschijnlijk eveneens Brugse producties.

BESLUIT

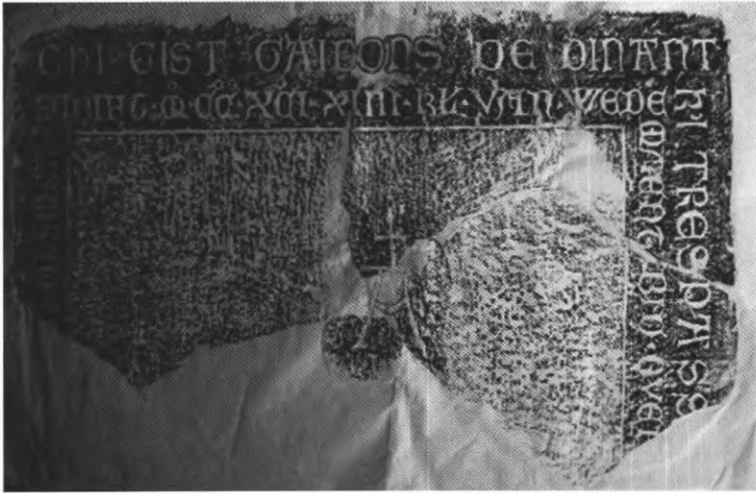
Het blijft een feit dat de grafzerken van de XIV^{de} eeuw te Brugge nog nauw aansluiten bij de Doornikse modellen. Misschien gingen Brugse steenhouwers te leer in Doornik maar meer waarschijnlijk vestigden zich Doornikse steenhouwers te Brugge. Doornikse steenhouwers waren trouwens actief te Brugge³⁸. We weten dat steenhouwers uit Doornik uitzwermden naar Écaussinnes³⁹ en dat ze actief waren in Brabant⁴⁰. Er bestonden zeker goede redenen om zich in Brugge te vestigen waar een grote vraag bestond naar grafmonumenten. De oorsprong van de productie van koperen grafplaten te Brugge is waarschijnlijk ook te zoeken in Doornik. Dit legt de aanwezigheid uit van specifieke Doornikse versieringselementen op de Brugse grafplaten zoals de versieringsband met een opvolging van vier- en vijfbladen. Bij de expansie van de productie van koperen grafplaten te Brugge op het einde van XIV^{de}, de XV^{de} en de XVI^{de} eeuw verdwenen deze Doornikse kenmerken mede onder invloed van de Vlaamse schilderschool met haar innovatieve concepten. De verspreiding van Brugse zerken en koperen grafplaten in het Westen werd mede in de hand gewerkt door het feit dat Brugge als draaischijf van de handel diende en er een sterke aanwezigheid van vreemde koopkrachtige kooplieden was. De zerk van Bouden van den Bro[u]jcke, gedateerd 1325, uit Brugge en aanverwante zerken te Boston, Rippingale en Mallorca zijn belangrijke getuigenissen van deze vrijwel onbekende Brugse productie⁴¹.

38 J.P. SOSSON, *Les travaux publics de la ville de Bruges XIe-XVe siècles. Les matériaux. Les hommes*, [Brussel], 1977, pp. 93-94.

39 L. CLOQUET, 'Exportation des sculptures tournaisiennes', in: *Annales de la Fédération archéologique et historique de Belgique (Mémoires Xe Congrès de Tournai, 1895)*, dl. 10, Doornik, 1896, p.644 met ref. naar Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, 15189 (cartularium van het kapittel van Zinnik).

40 A. DE VALKENEER, 'Iconographie des dalles à gisants de pierre en relief en Belgique: Moyen Age roman et gothique', in: *Bulletin de la Commission Royale des Monuments et des Sites*, 1972, p. 50.

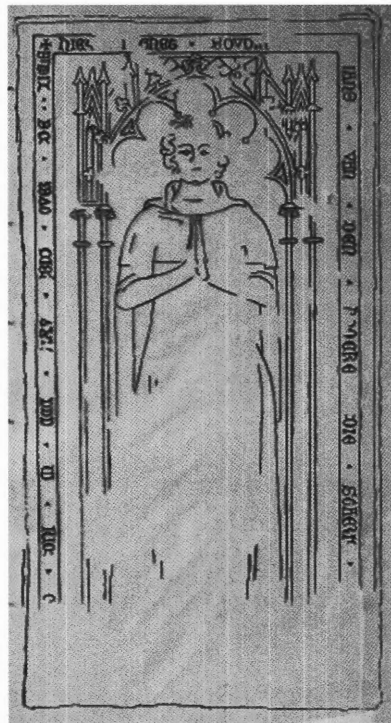
41 Wij bedanken Mevr. Bieke Hillewaert (Raakvlak) en Mevr. Eva Tahon (Musea Brugge) voor hun vriendelijk onthaal tijdens onze studiebezoeken.

afb. 1 Grafzerk van Gaidons de Dinant (+?) en echtgenote (+1291), St.-Salvatorskerk, Brugge. © RVB.

afb. 2 Huismerk van Gaidons de Dinant.

afb. 3 Grafzerk van Bouden van den Bro[u]jcke (+1325), O.-L.-Vrouwkerk, Brugge. © KIKIRPA.

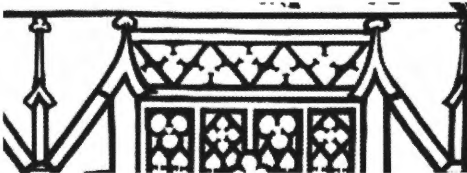
afb. 4 Bouden van den Bro[u]jcke, (+ 1325), O-L-Vrouwekerk, Brugge.

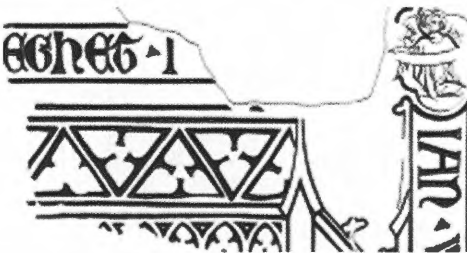
afb. 5 Desceppre (ca.1330-1340), dominicanenklooster, Brugge

afb. 6 Drie onbekende burgers (ca.1350), St.-Salvatorskerk, Brugge.

afb. 7 Simoen de Costere (+1383), echtgenote Maergriete Aernouds (+1358) en zuster Lisbete (?) Aernouds, (+ 1353), oude kerk van St.-Kruis.

afb. 8 Wilsoet (ca.1350), St.-Salvatorskerk, Brugge.

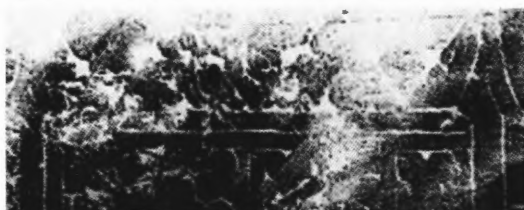
afb. 9 Onbekende vrouw (ca.1350), St.-Salvatorskerk, Brugge.

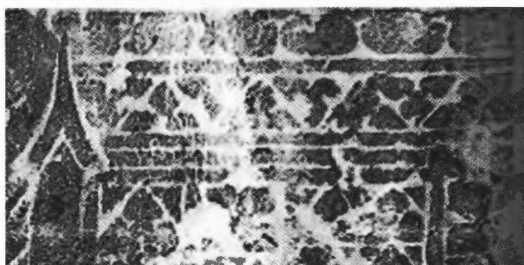
afb. 10 Onbekende vrouw (ca.1350), St.-Salvatorskerk, Brugge.

afb. 11 Gillis Vrilinc (+1353), St.-Vedastuskerk, Zerkegem.

afb. 12 Philips de ... (+1409), Ghertrude Muls (+1400) en onbekende man (+?), O.-L.-Vrouwekerk, Damme.

afb. 13 Twee of drie onbekende personen (+1353), oude kerk van St.-Kruis.

afb. 14 Pauwels de Brabandere en Kateline zijn vrouw (ca 1350-80), oude kerk van St.-Kruis.

afb. 15 Onbekende man en vrouw (ca. 1350), franciscaans klooster, Palma de Mallorca (Spanje).

afb. 17 Wessel Smalenburgh, handelaar uit Münster (+1340), eertijds in het klooster van de franciscanen, nu in de St.-Botulfskerk, Boston (VK).

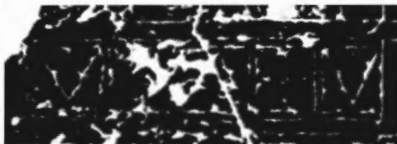
afb. 16 Twee burgers (ca.1350), St.-Andrieskerk, Rippingale (VK).

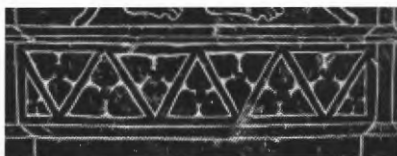
afb. 18. Simoen de Costere (+1383), echtgenote Maergriete Aernouds (+1358) en zuster Lisbete (?) Aernouds, (+ 1353), oude kerk van St.-Kruis.

afb. 19 Ridder Boudewijn van Heile (+1320), St.-Niklaaskerk, Hannekenswerve (NL)

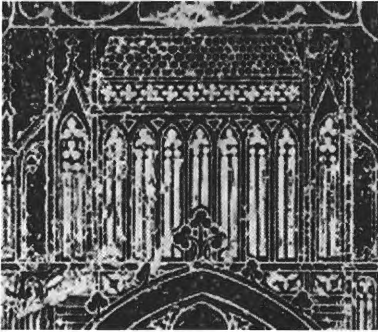
afb. 20 Drie burgers (ca.1350), St.-Salvatorskerk, Brugge.

afb. 21 & 22 Gérard Goffryon (+1373), Jehan de Tournai (+1375) en Allis Amorie (+?), eertijds in het Tempelhof, nu in de St.-Lodewijkskathedraal, La Rochelle (F).

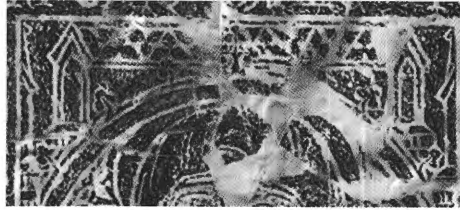

afb. 23 Onbekende priester (ca. 1365/75), Sint-Pieterskerk, Rijsel (F).

afb. 24 Baldakijn met "schubbendak", detail van de grafzerk van Guillaume du Chasteler (+1378) en Béatrice de Mortagne (+ 1352), Moulbaix (F).

afb. 25 Zerk van Jehane de Forest, zuster in de abdij van Beaupré (ca. 1310), La Gorgue bij Rijsel (F).

afb. 26 Grafzerk van Wessel Smalenburgh, handelaar uit Münster (+1340), St.-Botulfskerk, Boston (VK).

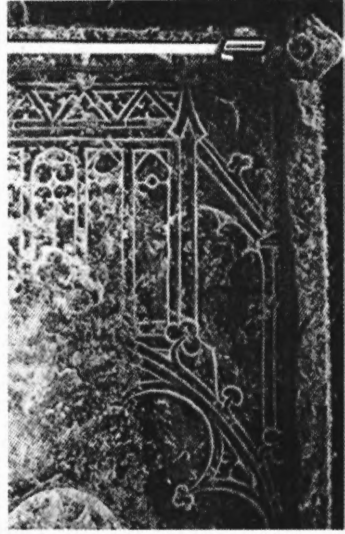
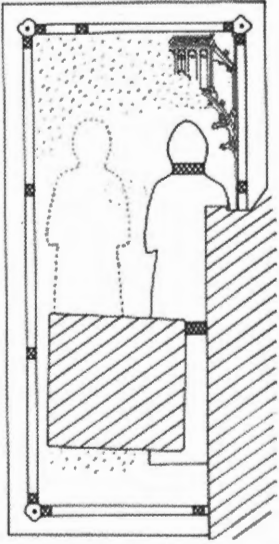

afb. 27 Grafzerk van een echtpaar (ca. 1350), franciscanen-
klooster, Palma de Mallorca (Spanje). © D. Chivers.

afb. 28 Grafzerk van een echtpaar, (ca. 1350), franciscanen-
klooster, Palma de Mallorca (Spanje). © D. Chivers.

afb. 29 Tekening van een verweerde grafzerk met twee personen (ca 1350), Ripplingale (VK). © S.Badham. De zerk is deels bedekt door een orgel en een luchtblazer (gearceerd gedeelte).

afb. 30 Detail van het baldakijn van de grafzerk met twee personen (ca 1350). Ripplingale (VK). Foto © S.Badham.

afb. 31 Tekening van Ch.Deceuninck van de grafzerk van Gillis die Moenic (ca 1310/20), eertijds te Jabbeke. © Stadsarchief Brugge, Fonds van Caloen, 28o.

afb. 32 Grafzerk van Gillis ... de Renes (begin 1300), eertijds te Brugge. Wrijfprent van A.F.Greenhill.